

Denne tekst er udgivet i publikationen

Dania

Tidsskrift for Folkemål og Folkeminder
III, 1, 1895, pp. 21-36

Skrevet af professor

Emil Gigas

Digitaliseret i marts, 2021.

Teksten er forsøgt bevaret så tæt på originalen som muligt med typografi etc.
Kommentarerne i pdf-filen er mine.

Hans Otto Lunde, Hou, marts 2021

LHOMBRESPILLET'S TERMINOLOGI.

EN FILOLOGISK STUDIE.

»Jeg var længe i Tvivlraadighed, om jeg ikke . . . skulde stryge denne lange Tirade om Lhombrespillet; men da jeg overvejede: at intet, som vedrører dette Emne, bør ansees for uvigtigt, . . . saa har jeg, i Haab om Overbærelse, ladet det staae,«
St. St. Blicher (»Julianes Giftermaal«).

Der er to Lande, hvor Lhombren endnu stadig er det mest yndede Kortspil: det ene er Spanien, hvorfra det stammer, og det andet er vort Fædreland. Medens dette Spil en Tid lang har været i Mode overalt i Europa, er det i vore Dage fortrængt i Tyskland af det *soi-disant* Nationalgermanske »Skat«, i England for længe siden af Whist, medens det rigtige franske Nationalspil er Piquet. Men i Danmark har det Borgerret, vunden forlængst, og det vil rimeligvis vare mange Tider, før det mister sin Forrang hos os; og hvad Spanien angaar, hedder det i en ny Spillebog, udgiven i Barcelona 1892, at »Spillenes Konge« dyrkes i Stormandens Salon, i den borgerlige Dagligstue, i Klubben og paa Caféen. Vidnesbyrd om den Yndest, hvori

Spillet har været hos vore Forfædre*) som nutildags hos vore Landsmænd, træffes i ikke ringe Antal i den danske Skønlitteratur. Edvard Storm har kvædet en »Hymne til Spadille«; hos Blicher, der selv aabenbart var saa god en Lhombrespiller som sig en gammel jydsk Præst anstaar, har den kære Tidsfordriv især afsat Spor i Novellerne »Fjorten Dage i Jylland«, »Julianes Giftermaal«, »Ak hvor forandret!«, »Juleferierne« og »En Herremand paa Jorden (osv.)«; og hvem kender ikke Hostrups fortræffelige Lhombrescene i »Intrigerne« med den klassiske Sang (efter Bellmans Forbillede) »Nu begynder Spillet da«? Navnet »el Hombre« eller »el juego Hombre« er spansk, — det kan snart ses. Men hvordan det skal forstaas, er ikke saa sikkert. Ordet betyder jo »Mennesket« eller »Manden«, og man har da villet forklare det saaledes, at det gælder i dette Spil at bære sig rigtig fornuftigt ad, som et Menneske og ikke som et Dyr (bête). Andre sige, at Navnets Betydning er »Spillet for alle Spil«, ligesom »Manden for det Hele«. Men da »el Hombre« ogsaa betyder Spilleren i Modsætning til de to Modspillere — han er »Manden« og bør forsvare sig som en Mand —, er det rimeligst, at Spillet har sit Navn derfra. Nuomstunder hedder i Spanien ikke Spillet, men kun

*) Omtr. 1800 var det i høj Gunst hos Kirkens Mænd; det erfarer man af de Steder hos Ingemann, Mynster og Werlauff, som Vilh. Bang anfører i sin Bog »Præstegaardsliv« (Kbh. 1891, S. 273—74). Jeg har forøvrigt Hr. Pastor Bang at takke for flere Oplysninger angaaende Spillet.

Spilleren »el hombre« *); den almindelige Tremands-
lhombre gaar nu under Navnet »Tresillo« (tidligere
»Renegado«, i en noget modificeret Skikkelse »Me-
diator«). Der gaar det Sagn, at Fjerdemanden, Over-
sidderen, har sin Oprindelse fra naar Spillet dyrkedes
i Munkeklostrene; han skulde passe paa, om Abbeden
kom, for at de Spillende kunde faa Kortene afvejen i
rette Tid.**)

Spanierne have altid været meget hen-
givne til Spil, navnlig Kortspil, hvad man bl. a. ser
af den Mængde Spilleudtryk, der bruges i overført
Betydning. For øvrigt kan man heller ikke sige, at
vi Danske have Mangel paa den Slags overførte Be-
tegnelser fra forskellige Spil: Makker, Misère, Force,
Trumf, i Forhaanden, i Baghaanden, Besyv, schakmat,
Beet, Matador, Rummel, sige Pas, i Vælten, Hundrede
og Et ude, renoncere, stikke den, Bredouille, rnøfle,
Pamfilius osv. Iblandt den utrolige Mængde Kortspil,
der dyrkedes i de spanske Spillehuse i det 17de Aar-
hundrede, nævnes ogsaa Lhombre, og Calderón f. Ex.

*) I »Nye og fuldstændig dansk Spille-Bog«, Kbh. 1786
(: S. A. Jørgensens), bruges Benævnelsen baade
Spillet og Spilleren; ogsaa »der L'hombre« [sic] Spil-
leren i Das neue königliche Lhombre, ny Udg., Hamb.
1783. Denne tyske Spillebog er det vistnok, der ligger
til Grund for den Jørgensenske. — Et Holbergsk Citat
hører ligeledes herhen; det er af »Barselstuen« i Ko-
mediernes ældste Udgave. To Koner disputere her om,
hvorvidt et Spil var efter Reglerne eller ej, og den ene
siger bl. a.: »Jeg lod Monsieur Corfitz, som var 'Ombre,
stikke alene.«

***) Slg. en Artikel af »Basta« i Jyllandsposten for 4. Juni
1895, med Overskriften »L'hombre«.

alluderer ikke sjældent dertil i sine Stykker som til et velkendt Spil; men det var dog væsentlig en Underholdning for alvorlige og fornemme Folk, og da det begyndte at udbrede sig til andre Lande, var det fra de allerhøjeste Krese, at Impulsen udgik. Ligesom Italieneren Kardinal Mazarin, der spillede Kort omtrent paa Dødslejet, havde indført det italienske Spil *Hoc[a]* i Frankrig, saaledes lader det til, at Lhombre har faaet Indpas i dette Land ved Ludvig XIV.'s spanske Dronning, Maria Teresa. I »La Maison des jeux académiques« Paris 1665, er det endnu ikke optaget. Fransk mændene havde forøvrigt allerede et simplere Spil ved Navn »l'Homme«, der vedblev at bestaa længe ved Siden af det indførte. Ved »le Roi Soleil« Hof florerede alskens Spil, rigtignok mest Hasard (som »bassette«), men at man ogsaa havde kastet sin Naade paa den ædle Lhombre, og at Interessen for den spredtes fra Hovedstaden ud i Provinserne som en Modesag, derom vidne adskillige Udtalelser i Datidens Litteratur. En Spillebog, »le Royal Jeu de l'Hombre« (etc.)«, udkommen i forbedret Udgave i Paris 1685, tilkendegiver allerede ved sin Titel, hvormegen Respekt man havde for Spillet: »Det spilles baade i Paris, i Versailles og i Saint-Germain, og selv Dronningen spiller det«, hedder det deri, og der tilføjes, at det er Tremandslhombre, som spilles ved hendes Hof, og at man der bruger at indskyde hver ti Jetons (à 10 Louisd'or) ved Spillets Begyndelse og senere to for hver Gang der passes rundt. Boileau taler om en ivrig Lhombrespillerske i sin 10de Satire, La Bruyère (Caractères, Kapitlet: De la Ville) nævner Lapsen Nar-

cisse som sikker Trediemand ved en Lhombre eller Reversis (et andet moderne Spil, ogsaa af spansk Oprindelse), Mme de Sévigné fortæller 1680 i et Brev fra Landejendommen Les Rochers, at hun ofte havde tre Spilleborde i Gang derude, et med Trictrac, et med Reversis og et med Lhombre. Endnu i Ludvig XIV.'s sidste Aar spillede der meget ved det franske Hof, ogsaa Lhombre, og Kongens Svigerinde, Elisabeth Charlotte af Pfalz, der forresten ingenlunde sværmede for Kort, skriver i 1714, at hendes Damer sidde og spille Lhombre eller Brehan midt paa Dagen, medens hun læser eller skriver.

Fra den Tid, da Lhombren holdt sit Indtog i Frankrig, foreligger der Udtalelser om, at Adskillige fandt dette Spil noget vel gravitetisk og stemmende mere med den spanske Flegma end med den franske Livlighed. »Il y a des jeux ou l'on badine, et quelquefois de bonne grâce; mais il s'en faut bien garder à l'Hombre, et la gravité y sied bien. Je remarque aussi qu'on le joue sévèrement et avec beaucoup d'exactitude,» siges der i den før citerede franske Spillebog. »En Lhombre maa drives med Orden og Andagt,« ytrer jo ligeledes Præsten i »Intrigerne«. Det blev da ogsaa i Frankrig forsynet med forskellige Tilsætninger og Forbedringer, før det gik videre til Frankrigs Nabolande, Tyskland og England, hvilket kan mærkes paa Spillets Terminologi. »Les Français,« hedder det i den oftere omtalte Lhombrebog, »qui pour l'ordinaire ne s'attachent pas trop à inventer, se servent heureusement des inventions étrangères; et dans les choses qui regardent l'utilité et le plaisir, ils

me semblent qu'ils enchérissent presque toujours sur les inventeurs. Med den egentlige Lhombre fulgte dens Aflæggere, Quadrille (sp. Cuatrillo), der holdt sig længere i England end Tremandsspillet, og Cinquille (sp. Cinquillo, eller Cinqueoño), der omtales hos Holberg i »Den Vægelsindede«. Her til Danmark maa Lhombren være kommet i Slutningen af det 17de Aarhundrede, Det spilledes ved Christian V.'s Hof (if. de af R. Mejborg fremdragne Oplysninger om Livet ved dette). Paa Holbergs Tid var »Allomber« kun de fine Folks »alamodiske« Spil, og da Herman von Bremen holder Foredrag for sin Hustru Geske om, hvordan hun skal gerere sig som Borgmesterfrue, bemærker han: »Der er et vist Spil, som kaldes Allumber; jeg vilde give hundrede Rigsdaler til, at I og vor Datter Frøken Engelke forstod det. I maa derfor give flittig Agt, naar I seer andre spiller, at I kan lære det.« Formen »Allomber« kommer naturligvis af Talemaaden »jouer à l'Hombre« (sp. »jugar al Hombre«; endnu i et Brev fra Chr. Wilster til N. C. L. Abrahams, trykt i »Museum« for 1893, tales om en »à l'hombre«). Moths hdskr. Ordbog har »Alumber. Er en Kortleg, som Spanieren kalder al Hombre : Mande Leg« (først havde han skrevet »Menneskespil«). Den ældste danske Spillebog, hvori Lhombre forekommer, er »Nye og fuldstændig Dansk Spillebog«, Kbh. 1786; en Bog med Lhombregler alene udkom 1799. Man tør vistnok sige, at Spillet hertillands, med sin tiltalende Kombination af Beregning og Lykke træf, har i Almindelighed — trods sin oprindelige, spanske Alvor — faaet tilsat en god Portion hyggelig Lystighed, og det er

da rigtig dansk, naar Lhombreven i »Intrigerne«
slutter med de Ord:

Til en ret gemytlig Lhombre
Hører godt Humør.

Den Række Kunststudtryk, mest af fremmed Oprindelse, som benyttes i det danske Yndlingsspil, har jeg i det Følgende søgt at forklare, idet de ere ordnede alfabetisk til en lille etymologisk Lhombreordbog.

Aal, det Samme som Stambeet (eller Standbete, som den kaldes i den danske Spillebog fra 1786), ogsaa kaldet *Blok*, hvilket i Jørgensens Spillebog, Udg. 1868, forklares som det Pengestykke, der skal forestille Beten. I den før citerede »Hymne til Spadille« af E. Storm (1785) staar der:

I tørstige Siele, som qvæde
Om Viin, og om Kieresters Skaal!
Hvad har vel en Snitzer for Glæde
Mod L'hombre med Krukke og Aal?

samt tilføjet Anmærkning under Texten: »For deres Skyld, som maatte være ubevandrede i Kunstens Talemaader, maa jeg anmærke, at Krukke betyder en dobbelt Beet, naar Codille tabes, og Aal er det samme som Stambeet. De kiere Børn have mange Navne.« Videnskabernes Selskabs Ordbog og Molbech give den Forklaring, at Ordet betyder »Spillerens første Indsæt, som forestilles ved en stor Penge eller et Tegn«; deraf Verbet »aale«, indsætte nye Aal. I sine Erin-

dringer, Pragtudgavens 1ste Bind, S. 180, fortæller Oehlenschläger, at han en Dag hos sin Ven, Lægen O. H. Mynster, saae en Sølvmedaille med Immanuel Kants Portræt, som denne brugte til Aal. — Navnet hidrører sandsynligvis fra Betydningsberøring af forskellige Ord. En Regnepenge kaldes paa Tysk ogsaa »eine Fische« eller »ein Fisch« (»Fischchen« hos Rabener, citeret i Sanders' store Ordbog); Ordet bruges ogsaa om visse Arter Klejnsmedarbejde. I begge Betydninger kommer det ligefrem af det franske »fiche«, og i begge Betydninger er det ligeledes gaaet over paa Dansk som »Fisk«. Man er da let kommet til at anvende Navnet paa en særlig Fiskeart, efterat man eengang havde begivet sig ind paa det ichthyologiske Omraade. I Overensstemmelse dermed har man endog lavet Jetons (»Pindene«) i Form af Fisk. Men desuden kan tages i Betragtning, at den Skaal, hvori »Aalene« lægges ved Spillets Begyndelse, ofte kaldes »Potte«, og at der i en Mængde ældre Kogebøger omtales en Ret ved Navn »Potteaal«, der er det samme som Aalefrikassé. Om »Krukke«, der ogsaa hører hen i denne Sammenhæng, vil blive talt nedenfor.

Amagerspil, et Spil med saa gode Kort, at det omtrent ganske spiller sig selv (ogsaa »Bondespil«), naturligvis et lille Udslag af københavnsk Overmod ligeoverfor Stadens brave landlige Naboer. I Moths haandskrevne danske Ordbog læses: »Det kan en Bonde paa Amager gjøre, : er en saare let Sag« ; og Amager eller Amagerbonde, brugt overført, betegnes som »Et groft og uskikkeligt menneske. *Homo agrestis et incultus*«. Spanierne tale om en »solo de

Fernando Séptimo«, hvilket maaske blot skal betegne den som glimrende, men rigtignok tillige kan antyde nogen Mistillid til den højsalige Konges Aandsevner, ialtfald hvad Lhombre angaar. Jeg har læst Udtrykket i en af Fru Pardo Bazáns nyeste Fortællinger »Adán y Eva«, hvor en skikkelig Borgermand og Fader til ti Børn sidder i sin Klub, efter som sædvanlig at have havt Uheld længe, med 6 Trumfer i Sort paa Haanden, deriblandt Spadille, Manille, Kongen og Damen, foruden to Renoncer og en Konge. For ret at nyde sin Sejr agerer han beskeden og vil spille sit Spil istedenfor at lægge det op; naturligvis maa Modstanderne strax give Køb, og Lykken tilsmiler ham ogsaa i det følgende Spil, da — det meldes ham, at en vigtig Familiebegivenhed hjemme er meget nærforestaaende, og han maa afsted!

Basta, den tredie Matador, er det spanske »basto«, der betyder det Samme, egentlig »as de bastos«, : ligefrem Kløver Es. »Bastos« hedder nemlig den ene Farve paa Spansk — forsaavidt man ved de spanske Spillekort kan tale om »Farve«: de skilles nemlig blot fra hverandre ved Tegn. Til Ruder svarer »Oros«, hvis Mærke er runde (Guld)mønter, til Hjerter »Copas« (Bægere), til Spader »Espadas« (Sværd), til Kløver endelig »Bastos« (Køller eller Knipler). Det er de samme Betegnelser som de i Italien brugelige: danari, coppe, spade, bastoni, og de stamme fra de gamle »Tarocchi«; endnu benyttes de til en del af Kortene i det ogsaa herhjemme spillede Tarok. Istedetfor Damen have de spanske Spillekort en for dem ejendommelig Figur, el Caballo (egl. Hesten, men forestillende en Rytter), —

altsaa Billedkortet imellem el Rey (Kongen) og el Sota (Knægten). Det er fra de franske Kort, som de fabrikeredes fra Midten af det 15de Aarhundrede, at de nu hos os brugelige Farver og Betegnelser hidrøre, — Spydspidsen, Kløverbladet, Hjertet og Ruden, de to første i Sort, de to andre i Rødt. Og endda gør man jo hos os undertiden Brug af selve de franske Navne: pique, trèfle, cœur og carreau; »trèfle« laver man dog gerne om til »Træf«, — Formen »le Basta« findes i Lhombrebogen fra 1685; men desuden har den mere korrekte Form »Baste« været almindelig brugt.

Beet, selvfølgelig det franske bête. Dette betyder i denne Sammenhæng 1) en Art Kortspil, mellem fire eller fem Personer*), omtalt f. Ex. af Boileau, 2) Indskud, som betales, naar man taber et Spil, og som bliver staaende, til en af de andre Spillere vinder det eller man selv tilbagevinder det. Deraf Talemaaderne: mettre la bête, faire sa (ell. 1a) bête, tirer la bête, perdre la bête, gagner la bête (gøre Beet). At Fransk-mændene ved alt dette ligefrem tænke sig Ordet — lat. *bestia*, ses bl. a. af Udtrykket remonter sur sa bête, at genoprette sit Tab, i Spil og overført; saaledes hos

*) Moth anfører det i sin Ordbog under Navnet »Labêt« (naturligvis »la bête«), der tillige siges at betyde »den Straf, som man skal sætte paa Spillet, at lege om igen, naar man har legt og tabt, som ogsaa kaldes Bêt, Ex. »Der satte jeg en braf Labêt.« Videnskabernes Selskabs Ordb. føjer til: »Figurlig, i daglig Tale, Fortræd, Tab, Skade. Jeg kom ret i Labeet med ham derfor. Tag dig iagt, du ikke bliver Labeet derved.« Nuomstunder hedder det vist almindelig »at komme i Labeten«.

Spadille eller Basta beholdes paa Haanden, hvilket be-
 nævnes uren (sucia) Cascarela; Spilleren bestemmer
 saa Trumf eller kaster Spillet. Vindes det, faar han
 det Samme som for en Solo. »Det er et moderne
 Ord,« hedder det i 1Iste Udgave af det spanske Aka-
 demis Ordbog (1732), »og Nogle sige allerede cáscara
 istedetfor cascarela.« Skønt det hedder la cascarela,
 ikke el (juego de) c., har jeg næret Formodning om,
 at Ordet oprindeligt ikke er noget Diminutiv af cáscara
 (som betyder Nøddeskal, Æggeskal m. m.), men at det
 er sammensat af cascaré (1ste Person Singularis i
 Futurum Indikativ af cascar) og la (hyppigt benyttet
 neutralt i Talemaader, baade paa Spansk og Italiensk,
 slg. Diez, Roman. Gram., 3. Udg., III, 53). Dette
 kunde da maaske betyde omtr. »jeg vil tage Sagen
 overtvært« (ell. lign.); og casco er da muligvis i 1ste
 Person Sing. Præsens Indikativ af samme Verbum.
 Dette er dog blot en Gisning.*) — Det kunde maaske
 forresten være, at Portugisisk formaaede at hjælpe os
 bedre paa Spor. Lhombre kendes ogsaa der i Landet,
 men under Navnet voltareta eller arrenegada. Og
 casca (ikke casco), egl. Skræl, Skal, Æggeskal, Skaar,
 bruge Portugiserne om »de Kort, der blive tilbage
 efter Givningen«, altsaa Talon'en, Stammen; ir á casca
 forklares i Vieyra's store Ordbog overensstemmende
 med vort Casco-Spil. Her synes at være noget mere
 sproglig Sammenhæng.

*) Jespersens Anvisning til Lhombre og Whist (1887) taler
 om »at kask« og »kaskede Kort«; og Bonniers Lomme-
 bog for Lhombrespil (1839) har »Cascateur«, »Casko-
 teur« og »Kaskateør« !

Codille, den franciserede Form af spansk *codillo*, der er Diminutiv af *codo*, en Albue, og bl. a. betyder en Knude eller Løkke paa et Tov. »Dar *codillo*« er »at gøre *Codille*«, »llevar *codillo*« er »at blive C.« Forøvrigt bruges det spanske Ord ogsaa om Trick i Whist. Paa Dansk er »*Codille*« jo omtrent blevet baade Substantiv og Adjektiv, ligesom »*Beet*«. Mon Udtrykket »styre hele *Codillen*« skulde staa i nogen Forbindelse hermed og ikke snarere bero paa en Fordrejelse af »*Kvadrillen*« ?

Couleur de préférence, »bedste *Couleur*« eller blot »*Couleur*«, er jo i Almindelighed Spader; men man kan forøvrigt fra først af enes om, at en anden Farve skal være den bedste, eller man kan tage ny Bestemmelse derom for hvert nyt Spil (Flyvekulør, *Couleur volante*). Den hele Spillemaade, som ifølge Spillebogen fra 1786 var de rigtig fine og seriøse Lhombrespillere imod, har sin Oprindelse i fransk Galanteri. Naar nemlig en Dame spillede med, blev det overladt hende at bestemme en Farve, der skulde være den bedste.

Couper betyder ikke alene »tage af«, men ogsaa »stikke« og »stikke over«; til den første Betydning svarer den af spansk »*cortar*« (ligefrem »skære over«, ligesom fr. *couper*), men ikke til den anden. Fr. *surcouper*, stikke over; deraf Subst. *surcoupe*, — »*Sacup*« [sic] i Møllers Lhombregler 1882, »*Siercoup*« [sic] i Blichers »Min egen Gravsang«, der ogsaa hører til Lhombrepoesien (trykt i »Nær og Fjern« for 4. August 1878).

Dante, Plur. *Dantes*. Dette løjerlige Ord bruges i Spillebogen fra 1786 (med bestemt Artikel i Plur.:

Dantesserne!) om et Spillemærke, et af de almindelige af Elfenben, og der findes nærmere Beskrivelse af, paa hvilke Maader de kunne anvendes i Regnskabsførelsen. Ordet er kommet herind fra Tyskland, vistnok som en Fordrejelse — »mit weichem T« — af det spanske »tanto«, der netop har Betydningen: Regnepenge, Point, Mærke, Jeton.

Force som Udtryk i Kortspil behøver ingen nærmere Forklaring: det har samme Betydning i Fransk, fra hvilket Sprog det er laant. Derimod ville vi bemærke om

Fôser eller *Fuser*, at det er det franske: fausses (cartes), hvilket vil sige ikke blot falske Kort, som man bedrager med, men ogsaa Kort af en anden Farve end Trumf, især de smaa.

Høns er til en Forandring et germansk Ord, af det plattyske Verbum »hensen« (dansk ogsaa »hønse«), at betale, — deraf Hanse, Hansestæderne; slg. Kr. Nyrop, Sprogets vilde Skud, S. 93. »Honneurs«, som anvendes om det Samme, er ligefrem det franske Ord for Ærestegn, Æresbevisning; forresten kan det paa Fransk ogsaa være de fornemste Kort i et Spil, nemlig Herrebladene, Esset og Tieren.

Købe. Spanien benytte ikke saa pænt et Udtryk: de kalde det »robar«, : stjæle, røve, plyndre. I den oftere anførte spanske Spillebog 1892 siges: »Forfatteren af denne Bog har, lige siden han begyndte at lære at kende Spillet, fundet Verbet robar højst ildeklingende; men det er nu eengang bestandig i Brug hos alle Tresillo-Spillere.« Franskmandene have Udtrykket »prendre«, deraf »sans prendre« = Solo. I

ældre Tid brugte man i Spanien ligefrem at betale for de Kort, man tog af Stammen, og dengang anvendte man Verbet »comprar« (købe) derom; herfra hidrører naturligvis Udtrykket.

Kruk ser jo godt dansk ud og er det vist ogsaa. Det optræder nu mest som Adjektiv, f. Ex. i Præstens Replik i »Intrigerne«: »Han var jo bleven kruk til op over Ørene,« Man kunde være tilbøjelig til at antage Ordet for en Forkortelse af »Krokodille«, gemytligt for Codille; men da man aabenbart altid, eller næsten altid, har sagt Kodilje (ligesom Spadilje og Manilje) — og skrevet det, i de gamle tyske og danske Lhombrebøger —, er denne Etymologi neppe den rette. I Moths Ordbog, første Redaktion, findes »krukhærdet« og »krukrygget« i Betydningen »pukkelrygget«. Men disse Ord pege rimeligvis hen paa Substantivet Krukke, der i Jydsk har den kortere Form »Kruk«. Som ovenfor anført, taler E. Storm i Hymnen til Spadille om »Krukke« og »Aal« i nær Forbindelse med hinanden: det ses af hans Anmærkning, at man paa hans Tid sagde *Krukke* og ikke *Kruk* — som Lhombreterminus, og der er da en vis Sandsynlighed for, at man har tænkt ligesom paa Karret til de »Fisk«, man maatte ud med, nemlig som en Forstærkelse af Tabet. »Aalkrug« er if. Campes tyske Ordbog en Krukke til at forvare Aal i, langhalset og forsynet med Huller.

Krølle forklares saaledes i Videnskabernes Selskabs Ordbog: »en Kreds, som skrives med Kridt paa Spillebordet, hvori enten de Spillende lægge deres Indsats [saavidt Moth] eller hvori skrives Afregning over Vinden og Tab. At skrive i Krøllen, sætte en Beet i Krøllen.«

Nu er »Krøllen« jo trekantet, men Regnskabet dermed ikke synderlig brugt. »Lus i K.« kaldtes den, der ved Opgørelsen havde mindst i Krøllen.

Maar er det franske »le mort« (slg. Nyrop, Sprogets vilde Skud, S. 93), hvilket ogsaa betyder blind Makker i Whist. Tyskerne have en anden Misforstaaelse af Ordet, nemlig »der Mohr«; i den Anledning er vist Schillers »Fiasco« ofte blevet citeret! Hos Spanierne kaldes Spillemaaden »el penetro«, d. v. s. at fjerde Mand, Oversidderen, forsøger at trænge ind (penetrar) i Spillet, efterat der er sagt Pas rundt. Nogle Spillebøger kende dog ogsaa »el muerto« og synes endda at opstille en lille Forskel mellem den og penetro'en.

Manille have vi fra Fransk, hvor Formen allerede findes f. Ex. i »Le royal jeu de l'hombre« fra 1685; men Ordet er egentlig spansk og hedder *Malilla*, nu-tildags (uden Diminutivendelsen) *Mala*. Ifølge A. de Castro's lille Bog om Spaniernes Sæder og Skikke paa Calderons Tid (Madrid 1881) skal det betyde »den Daggert, som er afbildet paa Spader og Kløver To og Ruder og Hjerter Syv«; men jeg tilstaar, at jeg ikke kender Ordet i den Betydning og ikke har kunnet finde det nogensteds. Sikkert er det derimod, at det ogsaa (*el m.*) bruges om en Oprører, en kivagtig eller ondsksfuld Person, der stifter Tvedragt, samt som Navn paa et eget Spil af nyere Dato. Portugiserne have kun *manilha*, der ogsaa betyder et Armbaand, ligesom sp. *manilla*. — At Kortenes Rækkefølge i de to »Farver« er den omvendte af den naturlige Orden, kendes allerede fra Middelalderens Kortspil, og Italieneren Marzio Galeotti skriver 1488, at dette er et

Bevis paa den Mands Visdom, der har opfundet Spillekortene. Fortolkningen er spidsfindig nok. »Thi hvor det gælder Vaaben [Sværd og Køller, spade og bastoni], maa det større Tal have Overtaget over det mindre; men hvor det gælder Vin og Mad [Bægere og Brød, coppe og pani, — sidstnævnte nu kaldte danari], bør det mindre Kvantum foretrækkes for det større, eftersom den afholdende Mand altid, naar der skal handles, er den Mand overlegen, der hengiver sig til Fraaseri eller Drukkenskab.«

Matador, egl. den, der dræber eller myrder, er i Spansk nu oftest erstattet ved *Mate*; men vi bruge Benævnelsen saadan som vi i sin Tid have faaet den gennem det Franske, »Nu viste hun mig i Byen efter ny Kort til at spille Remise med iaften eller Marthedorn, hvad man kalder det,« siger Holbergs Torben (Henrik) i en Scene af »den Vægelsindedede«, der er udeladt i de senere Udgaver. Et nutildags i Spanien almindeligt Udtryk for det Samme er »el estuche« (fr. étui), der betyder de tre fornemste Matadorer; »estuches« er Trumfer paa Rad, indtil ni i Tallet; »el dengue« bruges, ifølge en nyere Lhombrebog, om de to sorte Esser. — Mærkes kan den sproglige Misforstaaelse »For-Matadorer« (istedetfor Faux-M.), omtalt i Nyrop's »Sprogets vilde Skud«, anførte Sted.

Nolo. Spillemaaden er en nyere Tilsætning til Lhombre, og dette tekniske Udtryk kan maaske opfattes som det latinske Verbum: jeg vil ikke, nemlig have Stik; snarere er det dog vel en Analogidannelse — efter »Solo« — af det tyske »Null spielen«. Den danske Spillebog 1786 kender ikke til *Nolo*; i senere

Anvisninger til Lhombre dukker denne Spillemaade op under Navnet »Nullissimo«, tidligst i »Lhombrespilleren« 1799. Spanierne, som idethele ikke indlade sig synderlig paa hvad der smager formeget af Hasard i Lhombre, synes — officielt ialtfald — at afholde sig fra denne Modifikation af det gamle alvorlige Spil; derimod bruge de stadig Contre-Lhombre, som nu er forladt hertillands.

Pas er spansk paso eller pase, af pasar, gaa forbi (modsat: entrar, der bruges om almindeligt Spørgespil); hos Franskmandene ligeledes »passer«, der er gaaet over i Tysk og Dansk med samme Betydning. »Paso« maa vel opfattes som »jeg gaar forbi [Spillet]«, »pase« som »lad det gaa forbi«.

Ponto er en fransk Forvanskning — ogsaa »Ponte« *) — af spansk punto (med Tilføjelse »cierto«, I Calderons »Nadie fie su secreto«, 1ste Akt). Det spanske Ord kan bl. a. i nogle Slags Spil betyde »Es« overhovedet, men desuden har det den rigtige Lhombre-Betydning: Es i »palo largo« (svarer til »rød Farve«), naar den er Trumf. I »Le jeu royal de l'Hombre« (1685) opvarter Forfatteren med en lille moralsk Betragtning i Anledning af Essets forskellige Værdi, eftersom den røde Farve er Trumf eller ej: enten »au dessus des Rois« eller »au ... dessous des Valets«. »Der ser De, Madame, at Æren i denne Verden afhænger i høj Grad af Tilfældet og Lykketræf. Det fortjener vel, at man tænker lidt derover, og jeg kan tænke mig, at disse Abbéer, der kun lægge an paa at sige smukke

*) Tyskerne sige baade Ponto, Ponte og — Ponton.

Ting, ikke vilde forsømme en saa god Lejlighed til at digte Dem en Sonet eller et Madrigal.«

Pot[te], ogsaa teknisk Udtryk i Keglespil, synes hentet fra Plattysk; slg. Aal. For at betegne den samlede Indsats bruges som bekendt ogsaa »Pouille«, der er en Fordrejelse af fransk »poule« (med samme Betydning), spansk »polla«.

Remise, af fransk remettre, der i denne Sammenhæng væsentlig maa opfattes som: udlevere (nemlig Penge). I det før citerede Sted af Calderóns »Nadie fie su secreto« forekommer Verbet remeter ogsaa i denne Betydning. Formen »Remis« maa betragtes som en Forvanskning. Fransk mændene have forresten tillige benyttet Betegnelsen Remise (= Bête) i »Boston« og det gamle Spil »Reversi[s]«, der fra Spanien indførtes i Frankrig — som det synes, i Slutningen af det 16de Aarh. — og var meget i Brug der i det 17de. Det hed saaledes, fordi Kortenes Orden var den omvendte af den sædvanlige (reversi, latinsk Perfectum Participium af revertere), og Hjerter Knægt, »Quinola«, var det højeste Kort; det spillede som en Art Nolo, idet det gjaldt om ingen Stik at faa (quien la gana pierde, »Tabets Alt din Vinding skabte«, sagde Spanierne og Ibsen). I den danske Spillebog 1786 findes det beskrevet.

Renonce betyder paa Fransk baade det at svige Kulør og det i sine Kort at mangle en Kulør; Spanierne have nu kun Ordet (renuncio) i den første Betydning, om det Andet findes »fallo« brugt.

Rock stammer fra Tysk, hvor »Rock und Block« ifølge Sanders er en Slags Folkeetymologi af det franske Udtryk rocambole, — hvilket vi jo ellers kende bedst

som Navnet paa Helten i Ponson du Terrails famøse Galejslave-Roman. »Spillet med Rock eller Roccambole« omtales i »Lhombrespillerene (1798), S. 35 f. »Rocq« skrives Ordet i »Das Blücher-L'Hombre« (Berl. 1821), hvor der ogsaa tales om »Blocq«, »Remi«, »Moor« og »einen runden Fisch«; af denne lille Bog ser man ellers, at det er den berømte preussiske Feltmarschal og Fyrste, »storartet selv i sine ubetydeligste Handlinger og vant til at regne med Masser«, som væsentlig er Fader til den nu brugelige Regnskabsmaade, fordi den gamle forekom ham for langsom og smaalig,

Singleton er engelsk og synes laant fra Whist. — Den første engelske Anvisning til at spille Lhombre er forøvrigt trykt 1670; Pope har besunget Spillet i »the Rape of the Lock«.

Spadille. Det fornemste Kort i Lhombre — i Holbergs Tid og senere betydede Ordet ogsaa et Slags spansk Snustobak (Barselstuen, 2den Akt, 8de Scene) — hedder saaledes af den Farve, hvori det er Es. Egentlig »espadilla«, Diminutiv af espada; og nu anvende Spanierne netop denne Form istedetfor Formindskelses-Formen, slg. Manille.*) Kortet har altsaa samme Navn som den fornemste Kæmper ved Tyrefægtningen. At det øverste Kort i Spillet hører hjemme i Spader**), kan fortræffelig forklares, hvis den Tydning er rigtig, som man har givet de fire Farvers Benævnelser paa

*) »Bastille« for »Basta« har man aldrig sagt; det vilde ellers have taget sig kuriøst ud paa de franske Enevoldskongers Tid.

**) »Spader« have vi fra Tysk (»Spaten«).

Spansk og Italiensk, nemlig at de symbolisere de fire Stænder: Adel (Sværd), Gejstlighed (Bæger eller Kalk), Borgere (Pengestykke) og Bønder (Knippel). — Det er sket her, hvad der ikke saa sjelden sker, naar et Ord er gaaet over i andre Sprog: medens det siden er blevet bevaret uforandret i disse med den Betydning, som det havde, dengang det optoges, er det blevet omdannet — eller erstattet med et andet — i det Sprog, hvor det oprindeligt hører hjemme. Holder man sig f. Ex. blot til franske Ord i det danske Sprog, er der Exempler nok at finde. Saaledes at en »lorgnette« nu er en (Theater)-Kikkert, at en Coupé hedder »compartment«, en Restauration »restaurant«, en Granat »obus«, en Plat-de-ménage »porte-huilier«, en Avis »journal«, en Gourmand »gourmet« osv.

Styrvolter hører man brugt om de Kort i det fuldstændige (franske) Spil — paa 52 Kort —, der ikke anvendes i Lhombre. Men Styrvolt er tillige et gammelt dansk Kortspil, der endnu findes beskrevet i temmelig nye Spillebøger, og hvori Trumf hedder »Vælt«.*) »Navnet Styrvolt,« siges der i Videnskabernes Selskabs Ordbog, »synes at være oprindeligt dansk og kan maa-ske udledes af Vælt: at styre Vælten. Jvfr. isl. Styr og Styrjöll, Krig.« Derfra skulde da ogsaa stamme »udenvælts«, : som ikke er i Vælten, ikke Trumf, — en Betegnelse, der ogsaa forekommer i Lhombre. Spanierne have som tilsvarende Udtryk: forastero, : frem-

*) Moth (hdskr. danske Ordb., 2den Redaktion) har »Styrvalt« om Spillet; »i Valten«, »valte« og »uvalte« Kort. Men Styrvolter kalder han de to Esser i Trumf-Farverne.

med, udenlandsk. — Til Forklaringen i Vidensk. Selsk. Ordb, kan bemærkes, at i Schillers og Libbens »mitelniederdeutsches Wörterbuch« findes Ordet som Egen-
navn paa Borge og paa Kartover, der skulle tvinge fjendtlig Magt, »styre Vold«. Man maa da vel opfatte »Vælt« som == Vælde. Hvordan Ordet Styrvolt imidlertid har faaet Betydningen: Kort der ikke benyttes, er jo derfor ikke forklaret.

Trumpf er hverken mere eller mindre end det latinske »triumphus«, som hos Spanierne er blevet »triumfo«, hos Franskmændene »triomphe«; vor Form have vi faaet fra det Tyske (Trumpf). I Fransk er atout et nok saa almindeligt Udtryk som triomphe, men dette findes dog allerede brugt i det 15de Aarhundrede i den nuværende Betydning; desuden er det Navnet paa en egen Art Spil.

Vole, det Samme som Tout eller italiensk Tutti.*) Ved Analogi med Solo og Nolo har man lavet herhjemme Formen Volo; men Ordet hedder paa Fransk *la vole*, i daglig Tale undertiden fordrejet til »volte«. Littré kan ikke finde nogen sikker Etymologi deraf: det kunde maaske, ytrer han, komme af lat. vola, der betyder Haandfladen, eller snarere af Verbet voler. — Da det imidlertid paa Spansk hedder »bola« (hvilket ogsaa kan betyde »Slem« i Whist), kunde maaske dets Oprindelse udledes ad den Vej; det spanske b foran en Vokal kan jo komme v meget nær i Lyd. Bola

*) »Paa Spansk Todes« [sic], siger Spillebogen 1786, der ogsaa bruger den kuriøse Benævnelse »Poet« derom. »Totus«, som undertiden træffes, maa vist ogsaa betragtes som Forvanskning af det spanske »Todos«.

er det latinske *bulla*, hvoraf fr. *boule* er dannet regelmæssig, og betyder en Kugle (ruede la bola, egl. lad Kuglen rulle, lad det gaa som det kan), endvidere en Blære og andet Opsvulmet, Rundt og Stort. Mere end en Hypothese er det dog ingenlunde; thi jeg er ikke vis paa, om man altid paa Spansk har kaldt Spillemaaden »bola« (»todo« har man brugt derom, det er sikkert). — Prof, H. Schuchardt i Graz skriver 1895 i Anledning af nærværende Afhandlings første Fremkomst: »Ich möchte dazu bemerken, dass *vola* (ital. *dar vola*; in unserem oestreichischen Tarock *valat*) gewiss von *volare* fliegen herkommt.« (Dania, III, S. 94). Helt slaaende forekommer det mig dog ikke.

De øvrige Lhombre-Udtryk synes ikke at kræve nogen særlig etymologisk Forklaring, enten de ere spanske (»Solo«), franske eller danske. Men endnu kan der være et Par Ord at sige om Lhombre-Argot'en og om Lhombre-Overtroen. En del af de Talemaader, der høre til den førstnævnte, har allerede Karl Larsen opregnet i »Dania« III (S. 57); Listen kan imidlertid forøges noget. Som Kælenavn for de to store »Makka-bære« (: Matadorer) træffes ikke blot Dille, Dellen og Manilleke, men ogsaa Dilleken og Nilleken, alle sammen dannede af den nyere, ikke mouillerede Udtale, Naar det trækker op til en Kruk, siger man jo, at Situationen er krukkevarm eller at Thevandet snart koger; endelig kommer da Kruk'en eller, som den ogsaa kaldes, Krokodillen (lavet af Kruk og Codille),

eller med andre spøgende Betegnelser: Krokus eller Krukkeærter, Det bekendte Ibsenske Slagord fra »Lille Eyolf« blev i sin Tid strax grebet af en vis Kres, der flettede »Krykke« og »Krykken flyder« ind i Lhombre-Argot'en. Synes det til Gengæld, at Spilleren vil vinde sit Spil, taler man om, at han »siddet i Bellevue«.

Til den mere private og noget ældre Argot maa regnes »Krarup« for Carreau — deraf »Trine Krarup«, tre til Ruder — og den mærkelige Betegnelse »Jomfru Tømmerby« for Hjerter, »Turnips« som Fordrejning af Tourné lyder helt agrarisk, »nipse« om at tournere maa være lavet deraf, men »vippe« i samme Betydning er vel nok saa almindeligt. Udtrykkene »at spille med Beter til Loftet«, »Gravgangsnole«, »Spillet hedder Smidt, født Castenskjold«, »at ta" Kasketten«, »at skyde Skovrideren« (om at faa Spadille ved i Casque at tage øverste Kort af de fem tiloversblevne) høre til de hyppigt anvendte, ligesom »det Fæle«, »det Slemme«, »det Grønne« i Betydningen Nolo; men »det Slemme« kan ogsaa bruges om hvad man ellers kalder »Bedste«, : Spader. Naar Nogen siger Pas, uagtet han efter sine Korts Beskaffenhed egentlig burde have sagt Spil, bliver der Anledning til at kalde det en »Lurepas«.

For »Høns« eller »Honneurs« benytter man undertiden ogsaa Benævnelserne: Fornøjelse, Omrasling, Guld, Brandpenge (: den mindre Skat, der betaales som Tillæg paa Amtstuen), Smaaredsel og Feu, — et Par af dem hentyde jo klart til Landboforhold og Præstegaardsliv. Det er godt Jydsk at sige »Styng« istedenfor Stik, — Den erfaringsmæssige Lhombrevisdøm giver sig undertiden Luft i traditionelle, ordsprogsagtige Vers,

der dog maaske af og til kun ere sagte for Rimets Skyld. Saaledes »Den der køber to, Køber som en So«, »Spar Fem Gaar sjelden hjem«, ja endog paa Tysk: »Wenn man nicht weiss wo, Dann spielt man in Carreu«. Det er ogsaa den, der advarer stærkt mod Casque i Mellemlaanden, men derimod giver Anvisning paa at købe otte til Kløver Konge. Paa den rigtige Overtros Omraade træffer man saadanne Fænomener som, at man bør sige »Tre og to«, naar man køber fem til Spader (at sige det ligefrem bringer Uheld), at det er grumme farligt at vende Spader Fire op i Tourné, — Kortet kaldes i Jylland »Skanderborg Ligvogn«, paa Sjælland »Kallundborg do.«, og bringer ufravigeligt Tab —, og at man ved Grand Tourné maa passe paa at anbringe de to sorte Esser paa Bordet med et saadant Mellemlum, at der lige bliver Plads til den ønskede Manille. Men naar man sidder ligefor Revnen i Spillebordet, har man bedre Udsigt til at vinde end den, hvis Plads er paa den anden Led.

